
Polemika

Poznámka ke knize Roger Bacon: „De signis, O znacích“¹

Helena Kurzová —

Nezávislá vědecká pracovnice, Praha

Úvodní paragraf Baconova pojednání o znacích je v této jinak velmi hodnotné publikaci přeložen nesprávně. Překladatel omylem chápe dativ u slovesa *significo* jako dativ receptora, ačkoliv Bacon sám jasně v témž paragrafu vyloučil, jak tento dativ chápe, totiž jako dativ toho, čemu znak dává označení, tedy dativ signifikata, označovaného. Zatímco k věci označené akuzativem se znak vztahuje jen akcidentálně, protože označovaná věc se nemusí v realitě vůbec vyskytovat, označované v dativu je nutnou podmínkou znakovosti, s ním je znak spjat esenciálně.

Na konci této polemické poznámky uvádím latinský text a Pokorného překlad tohoto paragrafu. Podtržením jsou označena místa, kde je překlad nesprávný.

V prvním odstavci paragrafu je řečeno:

Signum est in praedicamento relationis. Et dicitur essentialiter ad illud, cui significat, quoniam illud ponit in actu, cum ipsum signum sit in actu, et in potentia, cum ipsum est in potentia.

Smysl lze vystihnout tímto překladem, v němž napodobují Baconovu dativní vazbu („čemu dává označení“):

Znak náleží do kategorie vztahu a vypovídá se esenciálně (bytostně) vzhledem k tomu, čemu dává označení, protože to klade v aktu (skutečnostně), když sám znak je v aktu, a v potenci, když je sám v potenci (potenciálně).

Ačkoliv je v latinském textu neutrum *ad illud, cui* překládá Pokorný *k tomu, pro koho*, a v poznámce soudí, že neutrem se snad anticipuje Baconova teze, že adresátem znaků mohou být i zvířata. (Jak toto mohlo projít

1 Překlad, úvodní studie a poznámky Martin Pokorný. Latinsko-české vydání. Praha, Oikúmené 2010 (Knihovna středověké tradice, sv. 18. Edici řídí Lenka Karfíková a Hana Šedinová).

redakcí knihy?). Tento mylně předpokládaný adresát je pak podle Pokorného podmětem slovesa *ponit*.

Takto by bylo možno projít ostatní věty, v nichž je níže podtržením vyznačena nesprávná část překladu. Ve větě, která vykládá o významovém přiřčení a připravenosti pro užití ve funkci znaku, by tedy mělo být: *nakolik může reprezentovat a dávat označení něčemu jinému, a dále není-li, čemu by dávalo označení*. V další větě: *aby dávalo označení, čemukoliv je to možné*, tj. v rámci přiřazeného významu. Při chápání dativu jako adresáta vyslovené možnosti omezení nedává smysl. Následuje pak věta, v níž Bacon ve výše již uvedeném smyslu vykládá o rozdílu mezi esenciálním dativním vztahem k označovanému a akcidentálním akuzativním vztahem k výskytové věci, zde má být: *čemu se něco zjednává (opatřuje)*. V poslední větě by bylo případnější: *býti, které se nutně pro označené vyžaduje*.

Snad byl překladatel k omylu sveden druhou větou s *aliquis*, která je (dosti neobratným) vyjádřením věty se všeobecným podmětem (*man-Satz*): *kdyby se znakem nic nedalo pojmut*. Ať již je tomu jakkoliv, takové zaujetí nesprávnou utkvělou představou, od které se nemůže odpoutat, je u toho, kdo překládá a vykládá text, možné, ale většinou se věc vyřeší před vydáním knihy tím, že si někdo rukopis pozorně přečte. K tomu zde bohužel nedošlo.

O člověku, jehož intelektu se znak vykazuje, se mluví až v druhém paragrafu za užití jiných sloves než *significo*. Pokud se v knize určuje role uživatele jazyka a znaku, mluví se o mluvčím – *proferens*. První paragraf je tak v Pokorného interpretaci nekompatibilní s ostatním textem. Izolovanost prvního paragrafu, kam Pokorný dosadil receptora, je pro izolovanost omylu výhodná. Nijak se jím neovlivňuje kvalita Pokorného obsáhlé úvodní studie. Svůj názor, že Bacon vyslovil přelomovou tezi, podle níž je možnost znaku „převedena ve skutečnost (akt) jedině tehdy, když je znak aktuálně recipován“, vyslovil Pokorný jasně jen v poznámce k 1. paragrafu a v propagačních materiálech, počínaje informací na obálce knihy a pokračuje dále různými upoutávkami na internetu, které se objevovaly zejména v prvních letech po vydání knihy.

Bohužel je první paragraf, kde Bacon znak definuje, právě středem pozornosti čtenáře. Při pochopitelném zájmu o knihu, která je jinak významným překladatelským i interpretačním počinem, by bylo podle mého názoru záhodno pořídit pro čtenáře opravenou verzi tohoto paragrafu. Upozornila jsem na omyl již v červnu roku 2011 v diskusi na zasedání Pražského lingvistického kroužku, kde Martin Pokorný o knize přednášel. Když vidím, jak jsou stále čtenáři knihy dezorientováni, včetně studentů, kteří o Baconově sémantice píší diplomové práce, rozhodla jsem se napsat alespoň tuto stručnou poznámku.

Signum est in praedicamento relationis. Et dicitur essentialiter ad illud, cui significat, quoniam illud ponit in actu, cum ipsum signum sit in actu, et in potentia, cum ipsum est in potentia.

Quia nisi posset aliquis concipere per signum, cassum esset et vanum, immo non erit signum, sed maneret signum solum secundum substantiam signi et non esset in ratione signi, sicut substantia patris manet, quando filius est mortuus, et non relatio paternitatis.

Et quamvis sit vox vel circulus vini vel aliud actu impositum respectu alicuius et institutum eidem, quatenus possit repraesentare et significare alii, tamen, si non sit, cui actu significetur, non est signum in actu, sen in potentia tantum. Aliud enim est esse actu impositum, ut significet quibuslibet est possibile, aliud esse actu signum. Hoc verbum significo essentialius et principaliter respicit illud, cui acquiritur aliquid, hoc est rem per dativum significatam, quam per accusativum. Et propter hoc ad rem, quam habet significare, non refertur nisi per accidens, hoc est sicut scibili ad scientiam.

Non enim sequitur: „Signum in actu est, ergo res significata est“, quia non entia possunt significari per voces sicut et entia, nisi velimus dicere, quod esse, quod necessario requiritur ad significatum, non est nisi apud intellectum et imaginationem.

Znak náleží do kategorie vztahu a principiálně se vypovídá s ohledem k tomu, pro koho nese význam, neboť ten klade označované jako skutečné, když je znak v aktu, a jako možné, když je v potenci.

Kdyby totiž daný znak nikomu nemožňoval něco pochopit, zůstal by jalový a prázdný a nebyl by znakem. Zůstal by znakem pouze co do hmotného výskytu znaku, ale nenaplňoval by charakter znaku; stejně tak, když syn zemře, otec se i nadále hmotně vyskytuje, ale vztah otcovství mizí.

A ať už to je artikulovaný zvuk, krčmářský věneček nebo něco jiného, co bylo s ohledem na něco přiřčeno v aktu a bylo tomuto něčemu, nakolik může pro jiného člověka zástupně sloužit a nést význam, uloženo, vždy platí, že schází-li, pro koho by znak v aktu nesl význam, pak není znakem v aktu, ale pouze v potenci. Něco jiného je totiž být v aktu přiřčeno tak, aby znak nesl význam pro každého, u něhož to je možné, a něco jiného je být v aktu znakem. Sloveso „značím“ se bytostněji a principiálně váže k tomu, pro koho se něco zjednává, tedy k entitě označené dativem a ne k té, jež je označována akuzativem. Proto se k věci, kterou má znak označovat, vztahuje pouze akcidentálně, tedy stejným způsobem jako poznatelné k poznání.

Úsudek „Znak jest v aktu, a tedy jest i označovaná věc“ je klamný, neboť slovy lze právě tak označovat jsoucna i nejsoucna – tedy nechceme-li tvrdit, že bytí, jež je u označovaného nezbytně nutné, je pouze bytí v rozumu a v představách.